

Келн-бичгин төрмүдас

Хальмг келнә конференцльмг чинртә үгмүд гидж йил-кенә гисн ик сән төр. Юнь-гад гихлә, кесг үгмүд олн зүсәр бичгдәд, үгмүдин чинрнь соләд, умшачнрт болн сургъульчнрт ик эвго болджана.

Бадмин Дулахн, негн дее-рнь гаргъх кесг төрмүд бичдж, йир сән эклц, болв олн әмтнд медүлдж, цәәлгьдж, сәәнәр кех—олн мадна төр, келнә халхар кәдлгч улс болн бичәчнр тер төрт сәәнәр орлцх кергтә.

Алфавитин (үзгүд) тускар. Орс үзгүд авлгын өмәрән өбдлснә үзл гидж темдглх кергтә. Цуг мана умшачнр буру гих зөв уга. Болв орс үзгүдиг цугтнь авх зөвтәвдн. Зәрминь авад, кесг үзгүдинь хаяд авна гисн ирлцән уга. Орс үзгүд мана өсдж йовх келнд, үгмүдт цугтан кергтә. Үлгүрнь „я, ы“, юнҗгад эс авчакм? „Малин төл, Салин Туктн, галин түлән, холин баран“. Умшсн цагт „и“ биш „ы“ сәәнәр тодрхагъар сонъсгдна—„малын“, „салын“, „галин“, „холин“.

Өдгә цагт орс келнә бийнь келсн, сонъсгдсн хаалгьд ирлцәтәгъяр келж бичхин аргъ хәәджәнә. Бидн „ы“ гидг сонъслт ил бәәгъә бәәтл күчәр „и“ бичәд, келән джөблүләд, кәдлмш гаргъад тус уга.

Хальмг сонъслт „ә“ үзг бәәнә гигъад орс „я“ керглдж бәәхшвдн. „Яман, ягънач, ял“ үгмүдт бас дегд кергтә. Үгин түрүнд, дунд, сүүлднь „гъ“ гидж сонъслт (үзг) кевтән бичгдхмн. Орс хойр үзг (сонъслт) негдәд хальмг нег үзг „сонъслт) болджана. Үгин түрүнд „нь“ бичгдшго. Тегәд, үгин дунд, сүүлд бичв гидж гем уга. „Ань, анънач, Анъгърг“.

Бас хойр орс үзгәс бүрдсн хальмг нег сонъслт эн „нь“ гидг үзг мөн.

„Дж“, „ж“ сонъслтиг (үзгүдиг) хойрагъинь авх кергтә. „Дж“ угагъар үг келдж болшго. Үлгүрнь: „Джиргъл, джирлгън, Джава“. Орс „ж“ бас кергтә, талдан келнәс орсн үгмүдт: „Жюри, журнал, журналист“. Орс чинртә, ха-

гъад керг уга. „Ягъдж сонъсгдна, тнигдж бич“—гидг зокал ирлцән уга. Эн төрәр шиидвр бәәх йоста, кемрджән уга болхла, нег шиидвр авх кергтә.

Бадмин Дулахн кесг эгшг үзгүд немхн гидж бичнә. Кезәнә давхр хадвр үзг оруллго эгшг орулдг билә гинә. Үлгүрнь, „Көдлмш—көдөлмөш“, „тергн—терген“. Минигъяр болхла, ода хәрү хәрдж эгшг үзгүдин агъар хавлдж, келән эәдрүләд керг уга. Давхр хадвр үзг бичгдхлә үгин чинрнь, айснь сән болн мел мана орн-нутгин өслтлә ирлцәтә болна.

Хойр эгшг үзг бичлго, негиг үлдәхмн гисн хаджгър. Бадмин Дулахн чикәр мелдж хойр эгшг үлдәхмн—гидж бичнә. Үлгүрнь „үүдн—үдн, хаалгъ—халгъ, шуург—шург, баахи—бахн“. Эн нег эгшг үлдәх төр, олн цугъар делгүдән нәрн сән эрдм-сургъульта болхла, тегәд нег эгшг үзг улдәдж болхмн билә, ода деерән невчк эрт болх бәәдлтә.

Үгин чилгчд эгшг үзг сонъсгдна гисн дала чик биш. Ду дуулсн, кү дуудсн цагт сонъсгдна. Бичсн, келсн цагт кергтә болхш. Бидн данъгин дуулал, дуудал бән гиджәхмб? „Күрн—күрнә, арат—арата“. Эн үгмүдт чилгч сонъсвртан утар татгдхас биш, эгшг үзг керглддж бәәхш. Тегәд эгшг үзг немәд кергтә биш, хәрнь эгшг үзгүдиг багърулдгин хаалгъ хәәхмн.

Газагъас орсн үгмүдиг чинрәрнь хәләддж диглх кергтә. Үлгүрнь, Коммунистическая партия—чинр үзүлгч үг болхла международн суффикс үлдх йоста („чesk“), болв чилгч угагъар бичхмн. Коммуна партъ гидж болшго, юнҗгад гихлә, чинрнь багъ болн бидн чилгчинь хүврәх зөвтәвдн, үгин унъгинь сольх йосн уга. Ямаран партъ гидж сурвр тәвх кергтә, кенә партъ биш.

Эн болх конференцд цугтан медсән бичәд, нег дара-дигинь олдж авх мана эркин төр.